

MUALLIFLIK HUQUQLARINI JAMOAVIY BOSHQARISH TASHKILOTLARINING KELIB CHIQISH ASOSLARI

Moxigul Arasheva

Magistratura talabasi Toshkent davlat yuridik universiteti

Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya. Ushbu maqolada mualliflik huquqining mazmun-mohiyati, uning xalqaro va milliy huquqiy asoslari, tarixiy rivojlanishi hamda jamiyatdagi o'rni keng yoritilgan. Ayniqsa, mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqarish tizimi, O'zbekistonda ushbu yo'nalishda amalga oshirilayotgan huquqiy islohotlar va Intellektual mulk agentligining faoliyati alohida tahlil qilingan. Ish davomida mualliflik huquqlarining muhofazasi, ijodkorlar manfaatlarini himoya qilish mexanizmlari va amaliy muammolar ustida turgan masalalarga e'tibor qaratilgan. Maqola mualliflik huquqi sohasidagi dolzarb masalalarni yoritishga qaratilgan bo'lib, ilmiy-nazariy hamda amaliy jihatdan tahlil asosida yozilgan.

Kalit so'zlar: mualliflik huquqi, intellektual mulk, nomulkiy huquqlar, mulkiy huquqlar, jamoaviy boshqaruv, Bern konvensiyasi, Intellektual mulk agentligi, qonunchilik, ijodiy faoliyat, huquqiy himoya.

Annotation. This article broadly covers the content of copyright, its international and national legal framework, historical development and role in society. In particular, the system of collective management of copyright, legal reforms being implemented in this area in Uzbekistan and the activities of the Intellectual Property Agency are analyzed. Throughout the work, attention is paid to issues related to the protection of copyright, mechanisms for protecting the interests of creators and practical problems. The article is aimed at highlighting current issues in the field of copyright and is written on the basis of scientific, theoretical and practical analysis.

Keywords: copyright, intellectual property, non-property rights, property rights, collective management, Berne Convention, Intellectual Property Agency, legislation, creative activity, legal protection.

Аннотация. В данной статье широко освещается содержание авторского права, его международная и национальная правовая база, историческое развитие и роль в обществе. В частности, анализируется система коллективного управления авторскими правами, правовые реформы, реализуемые в этой сфере в Узбекистане, деятельность Агентства по интеллектуальной собственности. На протяжении всей работы уделяется внимание вопросам, связанным с защитой авторских прав, механизмам защиты интересов создателей и практическим проблемам. Статья направлена на освещение актуальных проблем в области

авторского права и написана на основе научного, теоретического и практического анализа.

Ключевые слова: авторское право, интеллектуальная собственность, неимущественные права, имущественные права, коллективное управление, Бернская конвенция, Агентство по интеллектуальной собственности, законодательство, творческая деятельность, правовая защита

Mualliflik huquqi zamonaviy huquqiy tizimning ajralmas qismi bo'lib, intellektual mulkni muhofaza qilishning asosiy yo'nalishlaridan biridir. U muallifning ilmiy, badiiy, texnik yoki boshqa ijodiy faoliyati mahsuli bo'lgan asarlar ustidan mulkiy va nomulkiy huquqlarini belgilaydi. Bu huquq jamiyatda ijodkorlikni rag'batlantirish, adolatli foyda olish tizimini yo'lga qo'yish hamda madaniy merosni himoya qilishda muhim o'rin tutadi.

Mualliflik huquqi – bu muallifning o'z asariga egalik qilish va undan foydalanishni boshqarish huquqidir. U ikki asosiy turga bo'linadi:

Nomulkiy huquqlar – bu muallifning ismi ko'rsatilishi, asarning daxlsizligi va obro'sini himoya qilish kabi shaxsiy huquqlardir.

Mulkiy huquqlar – bu asarni nusxalash, tarqatish, ommaga taqdim etish, ijaraga berish, internetda joylashtirish kabi iqtisodiy manfaatlar bilan bog'liq huquqlardir.

Mualliflik huquqi avtomatik tarzda vujudga keladi – ya'ni, asar yaratilgan zahoti qonuniy himoya ostiga olinadi. Uni ro'yxatdan o'tkazish majburiy emas, biroq ba'zi hollarda huquqiy da'volarda isbotlash qulayligi uchun ro'yxatdan o'tkazish tavsiya etiladi.

Mualliflik huquqi tushunchasi ilk bor 18-asrda, matbaa rivojlanishi bilan yuzaga keldi. Dastlabki qonunlardan biri 1710-yilda Angliyada qabul qilingan “Statute of Anne” bo'lib, u mualliflarning asarlari ustidan nazorat qilish huquqini belgilagan.

Xalqaro miqyosda esa 1886-yilgi Bern konvensiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. U mualliflik huquqlarini xalqaro doirada tan olish va himoya qilishning asosiy tamoyillarini belgilab berdi. Bugungi kunda ko'plab davlatlar, jumladan O'zbekiston ham ushbu konvensiyaga a'zodir.

Mualliflik huquqi:

- Ijodkorlarni rag'batlantiradi;
- Ilm-fan va madaniyat rivojiga hissa qo'shadi;
- Intellektual mulkdan foydalanishda qonuniy tartib o'rnatadi;
- Ijod mahsulining noqonuniy tarqatilishini cheklaydi;
- Iqtisodiy faoliyat va madaniy sanoatning o'sishiga zamin yaratadi.

Bugungi raqamli texnologiyalar davrida, ayniqsa internet tarmog'ida mualliflik huquqlarini himoya qilish dolzarb masalaga aylangan. Shu bois, ko'plab davlatlar raqamli huquq buzilishlariga qarshi kurashish uchun maxsus qonunlar va mexanizmlarni joriy qilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida mualliflik huquqlari “Mualliflik va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonun (2006-yil) asosida tartibga solinadi. Shuningdek, Adliya vazirligi huzuridagi Intellektual mulk agentligi bu boradagi asosiy vakolatli organ hisoblanadi.

Shuningdek, mualliflar manfaatini himoya qilishda jamoaviy boshqaruv tashkilotlari, ya’ni mualliflik huquqlarini muallif nomidan amalga oshiruvchi tashkilotlar muhim rol o‘ynaydi. Ular asarlardan foydalanish uchun ruxsatnoma beradi, to‘lovlarni yig‘adi va ularni mualliflarga taqsimlaydi.

Mualliflik huquqlari har bir ijodkorning o‘z ijod mahsuliga egalik qilish huquqini belgilaydi. Ammo bunday huquqlarni amalga ta’minlash, ularni muallif nomidan kuzatib borish va iqtisodiy manfaatlarini himoya qilish maqsadida jamoaviy boshqaruv zarurati yuzaga kelgan.

Dastlab bunday tashkilotlar 18–19-asrlarda Yevropada, xususan, Fransiyada paydo bo‘lgan. 1851-yilda Parijda yaratilgan birinchi mualliflik huquqlarini himoya qiluvchi jamiyat — Société des Auteurs, Compositeurs et Éditeurs de Musique (SACEM) bunga yorqin misoldir. U mualliflar tomonidan o‘z huquqlarini boshqarish, asarlardan foydalanish uchun honorar yig‘ish va uni adolatli taqsimlash vazifasini bajargan.

Keyinchalik, mualliflik huquqlari xalqaro miqyosda tan olinib, turli mamlakatlarda ham jamoaviy boshqaruv tashkilotlari shakllana boshladi. 1886-yilda qabul qilingan Bern konvensiyasi bu boradagi asosiy xalqaro hujjat hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasida ham bunday tashkilotlar faoliyati huquqiy asosda yo‘lga qo‘yilgan. Xususan, “Mualliflik va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi qonun asosida jamoaviy boshqaruv tashkilotlari mualliflar manfaatlarini himoya qiladi va ularning iqtisodiy huquqlarini amalga oshiradi.

Mualliflik huquqlarini jamoaviy boshqarish tashkilotlari zamonaviy axborot jamiyatida muhim rol o‘ynaydi. Ular mualliflarning asarlari ustidan nazoratni saqlab qolish, ularning mehnatini qadrlash va adolatli taqsimot tizimini yaratish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi “Mualliflik va turdosh huquqlar to‘g‘risida”gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2006.
2. O‘zbekiston Respublikasi Intellektual mulk agentligining rasmiy veb-sayti: <https://ima.uz>
3. Xolmatova, S. Sh. Intellektual mulk huquqi. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2018.
4. Akramova, M. S. Mualliflik huquqi asoslari. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: TDYuI nashriyoti, 2021.
5. Karimov, A. M. O‘zbekiston Respublikasining intellektual mulk tizimi: muammo va yechimlar // “Yuridik fanlar axborotnomasi”, 2022, №3. – B. 65–71.